

УДК 336.051

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ФІНАНСОВОГО І РЕАЛЬНОГО СЕКТОРІВ ЕКОНОМІКИ**Тимошенко О.В., к.е.н.***E-mail: tim1o1v@ua.fm**Дніпропетровська державна фінансова академія*

Завданням представлено наукового дослідження є висвітлення теоретичних основ взаємодії реального та фінансового секторів економіки та визначення перспектив підвищення ефективності такої взаємодії в національній економіці України так як саме в період структурних перетворень ця проблема є вкрай важливою для розбудови ефективної системи реагування на зовнішні та внутрішні виклики економічної нестабільності. У статті виявлено, що в Україні провідними учасниками фінансово-кредитних відносин є саме банківські установи і простежується чітка тенденція до формування банківсько-орієнтованої моделі фінансового ринку, також обґрунтовано зважаючи на обсяги діяльності небанківських фінансових установ частка організованого ринку є незначною. Вирішення поставленого завдання дає змогу урахувавши особливості взаємодії небанківських фінансово-кредитних установ та реального сектору економіки розрахувати стан економічної рівноваги, за якого розвиток національної економіки буде більш збалансованим та стабільним.

Ключові слова: взаємодія, фінансовий сектор, реальний сектор, банкоцентрична модель, фінансово-кредитні відносини, соціально-економічний, розвиток, держава

UDC 336.051

IMPROVING THE EFFICIENCY OF INTERACTION BETWEEN FINANCIAL AND REAL SECTORS OF THE ECONOMY**Tymoshenko O.V., PhD in Economics***E-mail: tim1o1v@ua.fm**Dnipropetrovs'k State Financial Academy*

The task of the presented research is to highlight the theoretical foundations of interaction between real and financial sectors of the economy and the prospects of improving the efficiency of such interaction in the national economy of Ukraine, as it was in the period of structural change, this issue is extremely important for the development of an effective system response to external and internal challenges of economic instability. The article has revealed that in Ukraine's leading financial and credit relations are exactly banking institutions and there is a clear tendency to the formation of a Bank-oriented model of financial market is also reasonable due to the volume of non-banking financial institutions, the share of the organized market is insignificant. The solution of this problem allows taking into account the peculiarities of interaction between the non-banking financial institutions and the real sector of the economy to calculate the state of economic equilibrium, in which the development of the national economy will be more balanced and stable.

Keywords: interaction, financial sector, real sector, anciently model, financial and credit relations, socio-economic development of the state

Актуальність проблеми. Розвиток сучасних економічних систем є неможливим без ефективної взаємодії її окремих складових. Ключового значення в забезпеченні збалансованого соціально-економічного розвитку як України в цілому, так і регіонів зокрема набуває забезпечення безперервного і в достатніх обсягах банківського фінансування реального сектору економіки.

Дослідження представників класичної економічної школи дозволяють стверджувати про існування взаємозв'язку між рівнем розвитку банківського сектору і темпами зростання економіки, що обумовлений: поглибленням глобалізації у фінансовій сфері, процесами об'єднання та взаємопроникнення банківських, промислових і торгових капіталів, значною потребою реальної економіки у фінансово-кредитних та інвестиційних ресурсах, розширенням точок вкладення банківських капіталів тощо. Поліпшення соціальних стандартів і забезпечення поступового економічного зростання регіонів, особливо в умовах посткризового відновлення вітчизняної економіки, можливе за ефективної взаємодії банківського і реального секторів. У контексті зазначеного проблематика визначення перспективних напрямів взаємодії банківського і реального секторів економіки, а також роль банківської системи регіонів у забезпеченні їхнього економічного зростання викликає підвищений інтерес.

Разом з цим у нормативно-правовій базі України, як і інших країн Центрально-Східної Європи, відсутні акти, які б чітко визначали сутність та межі реального сектора економіки, незважаючи на це, реальний сектор займає значне місце в економічній політиці. Так, у щорічному посланні Президента України до Верховної Ради України у 2013 р. зазначається: «Пріоритетність державної політики економічного зростання та стимулювання розвитку реального сектора на основі його модернізації та оновлення основного капіталу обумовлює завдання використання фінансової системи як засобу розвитку економіки країни, виводить цілі та завдання фінансової політики держави поза межі фінансового сектору та подовжує їх часові горизонти». Отже, і сьогодні актуальною є взаємодія реального та фінансового секторів економіки, що в економічній теорії відповідає сутності класичної дихотомії – системи функціонування двох паралельних ринків: реального та грошового. Зважаючи на таку ситуацію, актуальним є дослідження рівня ефективності функціонування фінансового ринку та його вплив на індивідуальне відтворення капіталу суб'єктів господарювання.

Аналіз останніх наукових досліджень. Важлива наукова проблема сьогодення в галузі теоретико - методичних підходів до оцінки взаємодії реального та фінансового секторів економіки розглядається в різних аспектах у наукових працях таких вчених-економістів як: Барановського О.І. [1], Пшик Б.І. [2], Лактіонова О.А. [3], Міщенко С.В. [4], Науменкової С.В. [5], Опаріна В.М. [6], Ходаківської В.П. [9] та інших.

Дослідження авторів зробили значний внесок у розробку зазначеної тематики, однак наразі особливості взаємодії небанківських фінансово-кредитних установ та реального сектору економіки залишаються недостатньо дослідженими.

Метою роботи є висвітлення теоретичних основ взаємодії реального та фінансового секторів економіки та визначення перспектив підвищення ефективності такої взаємодії в національній економіці України.

Викладення основного матеріалу дослідження. Взаємодія з реальною економікою забезпечує стійкість банківської системи і навпаки: ріст промислового виробництва вимагає значних фінансових вливань, потребу в яких може забезпечити саме банківська система. У постулатах економічної теорії це відповідає так званій «класичній дихотомії» – системі функціонування двох ринків – реального і грошового. Господарські суб'єкти реального і фінансового секторів регіональної економіки самі по собі утворюють різні економічні системи, при цьому перебуваючи в постійній взаємодії [2]. Економічна наука неоднозначно ставиться до існування та щільності взаємозв'язку реального і фінансового секторів регіональної економіки. Не вдаючись до аналізу наявних наукових поглядів щодо цієї проблематики, спинимося на основних гіпотезах: розвиток фінансового сектору обумовлений попитом реального; розвиток реального сектору обумовлений пропозицією фінансового.

Перш ніж окреслити предметну сферу дослідження, необхідно визначити сутність фінансового і реального секторів економіки. Так, відповідно до класифікації інституційних секторів економіки України (КІСЕ), затвердженої наказом Державного комітету статистики України від 18.04.2005 р. №96, фінансовий сектор представляють фінансові корпорації – установи, які спеціалізуються на фінансових послугах чи допоміжній фінансовій діяльності, Національний банк України, інші депозитні корпорації (банки, що створені і діють на території України), інші фінансові корпорації (страхові компанії, недержавні пенсійні фонди, кредитні установи, фінансові компанії, ломбарди тощо). З одного боку, вони

сприяють макроекономічному зростанню шляхом скорочення трансакційних витрат, а з іншого боку – є елементами інституційного середовища. На відміну від фінансового, реальний сектор представлений нефінансовими корпораціями (великі, малі і середні підприємства), основним видом діяльності яких є виробництво товарів чи надання нефінансових послуг. Відповідно до реального сектора економіки входять як галузі матеріального виробництва, так і сфера послуг. Сьогодні взаємодія фінансового і реального секторів економіки переважно здійснюється на основі ринкового типу зв'язку, притаманного сучасному господарському механізму, і не зводиться лише до одностороннього процесу задоволення фінансових потреб виробничих підприємств. Реальний сектор, у свою чергу, задовольняє потреби фінансових установ у капіталізації, формуванні ресурсної бази, розміщенні вільних грошових коштів. Отже, фінансовий і реальний сектори не лише взаємодіють, а й взаємозалежні [7]. Проведені теоретичні дослідження дають змогу стверджувати, що фінансово-кредитні відносини між суб'єктами фінансового ринку впливають на соціально-економічний розвиток держави [3]. Стосовно набору показників, за якими слід проводити аналіз, на нашу думку, найбільш доцільно використати систему індикаторів, запропоновану співробітниками Групи досліджень розвитку Світового банку та Національного бюро економічних досліджень А. Деміргуч – Кунтом і Р. Левіном у праці 1999 року «Банкоцентрична та орієнтована на ринок фінансові системи: міжнародне порівняння». Ці показники дозволяють певною мірою визначити ефективність функціонування фінансових посередників у країні та їх вплив на економічне зростання. Розрахунок цих індикаторів наведено у таблиці 1.

Коефіцієнт «фінансової глибини», який характеризує розміри фінансово-посередницького сектора, показує, що в Україні існує тенденція до підвищення ролі банків і небанківських установ у економіці, оскільки значення коефіцієнта у 2012 році значно зросло. Залежність між фінансовим розвитком та економічним достатком країн демонструє показник фінансового розвитку. Так, у країнах з розвинутим фінансовим сектором банківський та фондовий під сектори мають однаково високий (понад 150 % до ВВП, а в окремих країнах, як США і Великобританія – понад 200 – 300%) рівень розвитку незалежно від існуючої в тій чи іншій державі моделі фінансового ринку [1,7,6]. Натомість у країнах з низьким економічним розвитком фінансовий сектор суттєво поступається розвинутим країнам.

Таблиця 1. Динаміка функціонування фінансових посередників та їх вплив на економічне зростання в Україні [0,0,0]

Показники	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1	2	3	4	5	6	7	8
<i>Оцінка фінансового посередництва</i>							
Співвідношення ліквідних пасивів банків і небанківських фінансово-кредитних установ (НФКУ) до ВВП (коефіцієнт фінансової глибини)	0,49	0,54	0,54	0,53	0,54	0,49	0,71
Коефіцієнт фінансового розвитку (відношення обсягу банківських кредитів до ринкової капіталізації)	0,72	0,40	0,37	0,53	0,57	0,57	0,66
Співвідношення активів банків та ВВП	0,65	0,86	0,98	0,96	0,86	0,80	0,80
Співвідношення вимог банків до приватного сектору та ВВП	0,45	0,60	0,78	0,76	0,63	0,57	0,58
Співвідношення вимог НФКУ до приватного сектору та ВВП	0,06	0,06	0,07	0,07	0,06	0,07	0,07
Співвідношення активів центрального банку та ВВП	0,26	0,28	0,38	0,43	0,39	0,37	0,30
Співвідношення накладних витрат банків та загальних активів банків	0,03	0,03	0,02	0,04	0,04	0,05	0,03
Співвідношення чистого процентного доходу банків та загальних активів банків	0,04	0,04	0,04	0,05	0,05	0,05	0,04
Співвідношення обсягу банківських депозитів та ВВП	0,34	0,39	0,38	0,37	0,39	0,40	0,40
Співвідношення обсягу банківських депозитів та кредитів	0,69	0,58	0,45	0,45	0,56	0,60	0,69
Чистий спред	0,06	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,04
Співвідношення валових премій страхових компаній до ВВП	0,03	0,03	0,02	0,02	0,02	0,01	0,01
<i>Оцінка фондового ринку</i>							
Співвідношення ринкової капіталізації та ВВП	0,54	0,59	0,8	0,81	0,76	0,70	0,38
Співвідношення обсягів торгів ЦП та ВВП	0,91	1,05	0,94	1,17	1,17	1,17	1,79
Співвідношення обсягів торгів цінними паперами національних емітентів та загальної вартості цінних паперів національних емітентів за ринковими цінами	0,1	0,08	0,07	0,05	0,16	0,17	н/д
<i>Оцінка розміру фінансової системи</i>							
Співвідношення активів банків, НФКУ та капіталізації фондового ринку до ВВП	1,06	1,26	1,40	1,60	1,46	1,30	1,22
<i>Основні індикатори структури фінансової системи</i>							
Співвідношення активів банків та ринкової капіталізації фондового ринку	1,8	2,51	3,33	2,55	2,51	2,25	2,09
Співвідношення активів банків до активів НФКУ	10,7	13,9	15,8	15,9	15,6	15,0	18,9
Співвідношення вимог банків до приватного сектору та обсягу торгів на фондовому ринку	0,50	0,57	0,89	0,68	0,45	0,50	0,32
Співвідношення вимог НФКУ до приватного сектору та обсягу торгів на фондовому ринку	0,07	0,06	0,07	0,06	0,05	0,05	0,04

Зокрема, в Україні значення показника фінансового розвитку знизилося із 0,72 до 0,66 за 2006 – 2012 роки, а в окремі періоди були нижчими 0,4. Оцінка ступеня розвитку фондового ринку здійснюється за допомогою показника співвідношення капіталізації фондового ринку та ВВП. В Україні впродовж 2012 року цей показник скоротився з 0,70 до 0,38.

В той же час його надмірне зростання вказує на загрозливі тенденції перегріву. Так, наприклад, для фінансової системи США з переважною орієнтацією на фондовий ринок оптимальним вважається значення цього показника 60–80%. Під час же буму на ринку високотехнологічних

компаній в 1989-2000 рр. цей показник досяг свого історичного екстремуму 180–200% [10,3]. Не вагому роль фондового ринку в українській економіці підтверджує індикатор співвідношення активів банків та ринкової капіталізації, який впродовж останніх п'яти років є вищим від 2. Також спостерігається значний розрив в темпах зростання обсягів торгів та капіталізації ринку акцій між Україною та більшістю інших країн. Якщо для них нормальне значення для співвідношення приросту обсягів торгів та ринкової капіталізації перебуває на рівні 0,5 – 1,7, то для України воно було на рівні 0,05 – 0,17. Це свідчить про те, що український організований ринок акцій в цей період зростав переважно за рахунок підвищення цін на акції, а не збільшення їх кількості в укладених угодах. На сьогодні в Україні провідну роль на фінансовому ринку відіграють банки. Так, показник співвідношення активів банків та небанківських фінансових установ свідчить про те, що в Україні сформована банкоцентрична модель фінансового ринку. Якщо в 2006 році активи банків перевищували активи небанківських фінансових посередників у 10,7 раза, то вже в 2012 році майже у 20 разів. Крім того високий рівень проникнення банківської системи у економіку країни підтверджує показник співвідношення активів банків та ВВП, який становить 80%. Натомість співвідношення валових премій страхових компаній, активів ІСІ та активів НПФ становить мізерну величину. Від того, наскільки ефективно функціонують інститути фінансового сектора, залежить щільність взаємозв'язку фінансової системи і економіки, його результативність.

Таким чином підвищення ефективності взаємодії фінансових і не фінансових корпорацій можливе за умов їхнього постійного розвитку. Цей розвиток на нашу думку можна представити у таких напрямках.

Банківський сектор: впровадження сучасних та надійних банківських технологій; зменшення позабанківського грошового обігу, зокрема, шляхом запровадження сучасних технологій оплати праці; уніфікація фінансової звітності банківських установ відповідно до принципів і вимог Міжнародних стандартів фінансової звітності.

Сектор кредитних спілок: сприяння розвитку довгострокового кредитування; розширення можливостей кредитних спілок щодо кредитування суб'єктів малого підприємництва та фермерських господарств; активізація діяльності кредитних спілок у напрямі підтримки розвитку територіальних громад, а також соціально

орієнтованих програм кредитування членів кредитних спілок у трудових колективах підприємств, установ та організацій; забезпечення систематичного інформування населення, органів самоврядування, суб'єктів малого підприємництва та фермерських господарств, про можливості, умови та ризики кооперативного кредитування.

Ринок страхових компаній: розробка та реалізація програми впровадження та розвитку інвестиційного страхування; розробка моделі державної підтримки розвитку аграрного страхування, яка має передбачати прийняття спеціального закону та узгоджені дії страховиків і держави щодо покриття ризиків, які існують в аграрній сфері та не можуть бути покриті в інший спосіб на звичайних ринкових засадах; запровадження стимулюючої податкової політики для розвитку особистого страхування, довгострокового страхування життя, в тому числі інвестиційного, участі страховиків у системі недержавного пенсійного забезпечення, обов'язкового медичного страхування шляхом віднесення внесків з цих видів страхування на валові витрати юридичних осіб.

Ринок цінних паперів: підвищення рівня концентрації торгівлі на організованому ринку цінних паперів та зосередження торгівлі цінними паперами підприємств, що мають стратегічне значення для економіки держави та підприємств-монополістів; створення законодавчих передумов для розвитку ринків похідних цінних паперів і строкових контрактів та їх широкого використання для прогнозування цін і хеджування фінансових ризиків, зокрема, у сфері торгівлі енергетичними та товарно-сировинними ресурсами; унеможливлення маніпулювання цінами на фінансові інструменти та незаконне використання інсайдерської інформації.

Ринок недержавного пенсійного страхування: запровадження системи публічної оцінки фінансового стану НПФ, введення в дію системи розкриття інформації про НПФ, регулярне оприлюднення цих даних у засобах масової інформації; поширення серед населення, роботодавців, профспілок, об'єднань громадян та юридичних осіб за допомогою ЗМІ інформацію про переваги недержавних пенсійних фондів та їх участі в системі НПЗ; сприяння активізації роботи міністерств, відомств, Фонду державного майна, обласних і місцевих адміністрацій та органів самоврядування щодо залучення роботодавців до пенсійних накопичувальних програм.

Висновки. Фінансовий і реальний сектори є базовими елементами інституціональної структури економіки, тому дослідження передумов і напрямів їх взаємодії, безумовно, є актуальним. Адже трансформація форм власності, становлення ринкових відносин і необхідність оновлення виробничого потенціалу вітчизняних підприємств вимагають зосередження уваги на розвитку інвестиційних процесів як на макроекономічному рівні, так і на рівні первинної ланки суспільного виробництва. Від того, наскільки ефективно виконують зазначену роль інститути фінансового сектору, залежать щільність взаємозв'язку фінансової системи і економіки, результативність їхньої взаємодії. А від ступеня відповідності інвестиційних і кредитних можливостей фінансових установ необхідним обсягам фінансування реального сектору залежать швидкість технологічного відновлення виробництва, темпи нарощування випуску конкурентоспроможної продукції.

Таким чином, проведений аналіз показав, що: по-перше, в Україні провідними учасниками фінансово-кредитних відносин є саме банківські установи і простежується чітка тенденція до формування банківсько-орієнтованої моделі фінансового ринку; по-друге, зважаючи на обсяги діяльності небанківських фінансових установ частка організованого ринку є незначною; по-третє, взаємодія фінансового і реального секторів економіки є слабкою, що підтверджується незначними показниками впливу фінансово-кредитних відносин порівняно з аналогічними показниками країн, які характеризуються високим розвитком фінансового ринку; по-четверте, в Україні фінансовий ринок перебуває лише на початковій стадії розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Підвищення ефективності взаємодії банківського і реального секторів економіки в умовах глобалізації та євроінтеграції: Монографія / Кол. авт.; за ред. д-ра екон. наук, проф. О. І. Барановського. – К.: УБС НБУ, 2010. – 482с.
2. Фінансово-кредитні відносини в Україні: становлення, розвиток, напрями вдосконалення : монографія / Б. І. Пшик; Інститут регіональних досліджень НАН України. – К. : УБС НБУ, 2011. – 551 с.
3. Лактіонова О.А. Аналіз взаємозв'язку фінансового та реального секторів економіки // Економічний простір. – 2009. - №22/1.

4. Міщенко С. В. Формування ефективної структури фінансового сектору України : дис. канд. екон. наук : 08.00.08 / Міщенко Світлана Володимирівна. – К., 2009. – 246 с.
5. Науменкова С. В. Сучасна модель фінансової системи: порівняльний аналіз основних підходів / С. В. Науменкова, С. В. Міщенко // Фінанси України. – 2006. – № 6. – С. 44–56.
6. Опарін В. М. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти) : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / В. М. Опарін. – К., 2006. – 33 с.
7. Проект Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.u-fin.com.ua/konsercia/002.docndei.me.gov.ua/downloads/strategy.pdf.
8. Сучасний словник іншомовних слів: близько 20 тис. слів і словосполучень / [уклали : О. І. Сколенко, Т. В. Цимбалюк]. – К. : Довіра, 2006. – 790 с. – (Серія «Словники України»).
9. Ходаківська В. П. Ринок фінансових послуг: теорія і практика : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів] / В. П. Ходаківська, В. В. Беляєв. – К. : ЦУЛ, 2002. – 616 с.
10. Шелудько В. М. Фінансовий ринок : підручник / Валентина Миколаївна Шелудько. – 2-ге вид., стер. – К. : Знання, 2008. – 535 с.